

80 lat psychologii rozwojowej na Uniwersytecie Jagiellońskim: sprawozdanie z sesji naukowej upamiętniającej osiemdziesiątą rocznicę założenia Katedry Psychologii Pedagogicznej na Uniwersytecie Jagiellońskim¹

MAŁGORZATA STĘPIEŃ-NYCZ

Instytut Psychologii
Uniwersytet Jagielloński
Kraków

15 maja 2009 roku w Collegium Maius Uniwersytetu Jagiellońskiego odbyła się niezwykła, uroczysta sesja naukowa. Okazją do jej zorganizowania stały się obchody jubileuszu 80-lecia istnienia Zakładu Psychologii Rozwojowej i Wychowawczej imienia Stefana Szumana w Instytucie Psychologii Uniwersytetu Jagiellońskiego. Sesja została zorganizowana przez pracowników Zakładu pod kierownictwem prof. dr hab. Marii Kielar-Turskiej. Patronat nad nią objął JM Rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego, prof. dr hab. Karol Musioł. Sesji towarzyszyła również wystawa publikacji pracowników Zakładu. Wystawa ta wzbudziła duże zainteresowanie wśród uczestników. Można było obejrzeć zarówno prace założyciela Zakładu – Profesora Stefana Szumana – jak i jego następców oraz aktualne publikacje pracowników. Wśród prac naukowych wystawiono również zdjęcia obrazujące historię Zakładu Psychologii Rozwojowej i Wychowawczej im. S. Szumana. Ponadto w czasie sesji zaprezentowana została Księga Jubileuszowa: *Studia nad rozwojem i wychowaniem. W osiemdziesiątą rocznicę powstania Zakładu Psychologii Rozwojowej i Wychowawczej na Uniwersytecie Jagiellońskim*, przygotowana pod redakcją M. Kielar-Turskiej. Publikacja ta powstała dla upamiętnienia 80. rocznicy powołania Katedry Psycho-

logii Pedagogicznej, która stała się ośrodkiem polskiej myśli psychologicznej o rozwoju. *Studia nad rozwojem i wychowaniem* zawierają przypomnienie osób i ważnych zdarzeń naukowych, a także przedstawiają obraz aktualnych kierunków badań podejmowanych przez uczniów i naukowych „wnuków” Profesora Stefana Szumana.

Ta niezwykła, jubileuszowa sesja zgromadziła wielu gości z uczelni z całej Polski: z Uniwersytetu Warszawskiego, Uniwersytetu Muzycznego Fryderyka Chopina w Warszawie, Uniwersytetu Wrocławskiego, Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Uniwersytetu im. Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, Uniwersytetu Rzeszowskiego, Uniwersytetu Jagiellońskiego, Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie oraz z Krakowskiej Szkoły Wyższej. Od wielu osób i z wielu ośrodków nadeszły również listy gratulacyjne, podkreślające dorobek naukowy krakowskiego zespołu psychologii rozwojowej.

Sesję rozpoczęła uroczyste pani kierownik Zakładu Psychologii Rozwojowej i Wychowawczej, prof. dr hab. Maria Kielar-Turska. Po przywitaniu gości odczytała fragmenty listów gratulacyjnych i życzeń przekazanych

pracownikom Zakładu. „Zespół zorganizowany przez Prof. S. Szumana – napisała w liście gratulacyjnym prof. dr hab. Maria Porębska z Uniwersytetu Wrocławskiego – przez cały ten okres twórczo korzystał z Jego inspiracji, wyróżniał się aktywnością i oryginalnością w realizacji zadań, zapisując trwałe miejsce w historii polskiej psychologii rozwojowej”. Również prof. dr hab. Wiesława Limont z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu podkreśliła osiągnięcia Zakładu: „Osiągnięcia i dokonania pracowników Zakładu są znane i cenione w Polsce i na świecie. Wyniki badań naukowych prowadzonych przez cały okres istnienia Zakładu są znaczącym wkładem do zasobów światowej nauki. Nie do przecenienia jest także działalność związana z cyklicznym wydawaniem „Psychologii Rozwojowej” i organizowaniem corocznych konferencji, mająca wpływ na integrację środowiska oraz podnosząca poziom badań naukowych”. List gratulacyjny przekazała również dyrekcja Instytutu Psychologii Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy. List odczytał dyrektor Instytutu, prof. dr hab. Janusz Trempała. W liście tym czytamy: „Na szczególne uznanie zasługuje zaangażowanie w integrację środowiska psychologów rozwojowych, które przekształciło przestrzeń oddzielającą różne ośrodki akademickie w kraju w żywe pole współpracy badawczej i wymiany myśli naukowej”. Wiele osób złożyło również życzenia dalszego rozwoju i sukcesów obecnym pracownikom Zakładu. „Niechaj duch Mistrza Stefana Szumana zawsze towarzyszy Państwu twórczym przedsięwzięciom” – czytamy w liście pani prof. dr hab. Marii Straś-Romanowskiej z Uniwersytetu Wrocławskiego.

Po odczytaniu listów gratulacyjnych wystąpiła pani dziekan Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu Jagiellońskiego, prof. dr hab. Marta Kudelska. W swoim przemówieniu podkreśliła niezwykłość faktu, że tak niewielka jednostka w strukturze uczelni, jaką jest zakład, przetrwała w sposób ciągły 80 lat. Ponadto zwróciła uwagę na renomę, jaką cieszy się w kręgach polskich psychologów rozwojowych krakowski zespół zorganizowany przed laty przez Profesora Szumana i wciąż twór-

czo i z wieloma sukcesami kierowany przez jego następców. Z kolei na niezwykłość samej sesji zwróciła uwagę dr hab. Małgorzata Kossowska, dyrektor Instytutu Psychologii Uniwersytetu Jagiellońskiego, którego częścią jest Zakład Psychologii Rozwojowej i Wychowawczej im. Stefana Szumana. Niezwykłość tej sesji, zdaniem pani dyrektor, wyrażała się w szczególnym połączeniu historii i wspomnień z prezentacją najnowszych osiągnięć naukowych pracowników Zakładu, które – co warto podkreślić – nierzadko stanowią kontynuację myśli jego założyciela. Sesję poprowadził następnie prof. dr hab. Jan Kaiser, początkowo pracownik Zakładu Psychologii Rozwojowej, a obecnie kierownik Zakładu Psychofizjologii Instytutu Psychologii Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Szczególne znaczenie jubileuszu 80-lecia psychologii rozwojowej na Uniwersytecie Jagiellońskim na tle stuletniej historii psychologii polskiej podkreśliła prof. dr hab. Maria Kielar-Turska w wystąpieniu *Śladami zdarzeń: historia i współczesność Zakładu Psychologii Rozwojowej i Wychowawczej im. Stefana Szumana*, inaugurującym część naukową sesji. Profesor Kielar-Turska przypomniała rolę profesora Heinricha, kierującego Pracownią Psychologii Doświadczalnej Uniwersytetu Jagiellońskiego. Zwrócił on uwagę na ważność praktycznych implikacji psychologii dla kształcenia nauczycieli. Z tego powodu zainicjował w 1928 roku powołanie Katedry Psychologii Pedagogicznej, której pierwszym kierownikiem został Profesor Stefan Szuman. Profesor był człowiekiem wszechstronnym, zarówno naukowcem (ukończył studia medyczne, filozoficzne i psychologiczne), jak i artystą (rysował, grał na skrzypcach). W niezwykły sposób łączył w swojej pracy dokładność naukowca z wrażliwością artysty. To połączenie widoczne było m.in. w jego fascynacji nowymi technologiami wykorzystywanymi w badaniach naukowych, takimi jak fotografia i film, które z jednej strony pozwalały utrwalić to, co niepowtarzalne, a z drugiej umożliwiały dokładną, precyzyjną obserwację i analizę zgromadzonych danych. Po objęciu Katedry Profesor Szuman kontynuował

swoją pracę zarówno w nurcie teoretycznym (publikował prace dotyczące teoretycznych rozważań nad rozwojem, np. w zakresie biologicznych podstaw rozwoju, swoistości poznawania świata przez dziecko czy też istoty rozwoju inteligencji, za którą Profesor uważał nabywanie doświadczeń intelektualnych), jak i empirycznym (prowadził badania nad rozwojem myślenia dziecka oraz nad rozwojem i rolą pytań dziecięcych). Profesor był również kierownikiem zespołów badawczych, zajmujących się badaniami nad językiem dziecka, nad uwagą oraz nad sztuką i wychowaniem estetycznym. Szczególne znaczenie przypisywał Profesor Szuman rozwojowi języka, który uważał za ściśle związany z rozwojem myślenia. W jednej ze swoich prac pisał: „Nie umie jasno myśleć, kto nie umie komunikatywnie i jasno sformułować swoich myśli”. Profesor Szuman wychował wielu swoich uczniów. W skład jego zespołu wchodził m.in. Maria Przetacznik-Gierowska, Anna Dzierżanka (Wyszyńska), Maria Susułowska, Lidia Gerpertowa, Emilia Turska, Władysław Dyner, Edward Franus, Stefan Suchoń.

W roku 1961 kierownictwo Katedry objęła uczennica Stefana Szumana, Profesor Maria Przetacznik-Gierowska. Z wykształcenia polonistka i psycholog, prowadziła liczne, szeroko zakrojone badania nad rozwojem językowym. Ponadto prowadziła badania nad aktywnością twórczą dziecka i jego zdolnością recepcji sztuki oraz nad istotą i uwarunkowaniami rozwoju (m.in. kierowała zespołem badawczym prowadzącym pierwsze w Polsce badania nad akceleracją rozwoju, zajmowała się również problematyką instytucjonalizacji i jej wpływem na rozwój).

W latach 1990–1996 kierownikiem Zakładu był prof. dr hab. Adam Niemczyński, obecnie pracownik Instytutu Spraw Publicznych Uniwersytetu Jagiellońskiego i przewodniczący Polskiego Towarzystwa Psychologicznego. Profesor Niemczyński również podejmuje w swojej pracy liczne zagadnienia teoretyczne związane z rozwojem człowieka (publikuje m.in. prace dotyczące indywidualnych modeli rozwoju człowieka, jak również teorii rozwoju), prowadzi też badania empiryczne,

dotyczące np. rozwoju moralnego i rozwoju człowieka w biegu życia. W okresie kierownictwa Profesora Niemczyńskiego podjęto wiele działań zmierzających do integracji środowiska psychologów rozwojowych w Polsce i do stworzenia warunków wymiany doświadczeń i osiągnięć naukowych badaczy działających w różnych ośrodkach naukowych w Polsce. Z inicjatywy Profesora Niemczyńskiego w 1993 roku została powołana Ogólnopolska Sekcja Psychologii Rozwojowej Polskiego Towarzystwa Psychologicznego, założone zostało czasopismo „Kwartalnik Polskiej Psychologii Rozwojowej” (obecnie czasopismo nosi tytuł „Psychologia Rozwojowa”), jak również zainicjowane zostały coroczne Ogólnopolskie Konferencje Psychologów Rozwojowych. Wszystkie te inicjatywy były podtrzymywane i rozwijane w kolejnych latach i prężnie działają również w dniu dzisiejszym.

W roku 1997 kierownictwo Zakładu przejęła prof. dr hab. Maria Kielar-Turska, która kontynuuje wiele tematów, podejmowanych przez Profesora Szumana i Profesor Przetacznik-Gierowską: publikuje prace dotyczące rozwoju językowego dziecka, recepcji sztuki przez dziecko, rozwoju poznawczego. Ponadto w Zakładzie kontynuowane są inne tematy zapoczątkowane przez pionierów, takie jak rozwój dziecięcej twórczości, rozwój w dorosłości, rozwój moralny. Jednocześnie podejmowane są nowe tematy dotyczące m.in. badań w nurcie dziecięcych teorii umysłu, rozwoju funkcji zarządzających czy badań nad dzieckiem w kontakcie z mediami. Jednakże dziedzictwo Profesora Szumana widoczne jest nie tylko w tematach naukowych, podejmowanych przez Pracowników Zakładu. Jednym z celów, jakie postawiła sobie Profesor Kielar-Turska, jest dawanie świadectwa o przeszłości przez pisanie o historii psychologii na Uniwersytecie Jagiellońskim². W roku 2003 z inicjatywy Profesor Kielar-Turskiej Senat Uniwersytetu Jagiellońskiego zadecydował o nadaniu Zakładowi Psychologii Rozwojowej i Wychowawczej imienia jego założyciela, dzięki czemu „duch Mistrza” (jak go

określiła w liście gratulacyjnym Profesor Maria Straś-Romanowska) może tym bardziej towarzyszyć Pracownikom Zakładu.

Następny wykład, zatytułowany *Wycho-
dząc poza biologię w badaniach i teorii roz-
woju człowieka*, wygłosił prof. dr hab. Adam
Niemiński. Zwrócił uwagę na niebezpie-
czeństwa związane z tendencją do reduk-
wania zjawisk psychologicznych do biologii.
Zwrócił wagę, że „biologizm” to nie to samo,
co poszukiwanie biologicznych podstaw roz-
woju czy różnych zachowań i procesów. Jest
to raczej przeświadczenie, że różne procesy
i zjawiska, niemające podłoża biologicznego,
da się w jakiś sposób sprowadzić do zjawisk
biologicznych. Profesor podjął również próbę
wyjaśnienia atrakcyjności „biologizmu”, po-
szukując przyczyn tej atrakcyjności w dążeniu
do wyjaśnień pewnych, niedających się da-
lej zredukować. Przedstawił również przykła-
dy badaczy, którzy potrafili uniknąć w swych
pracach redukcji biologicznej (wśród polskich
psychologów wymienił m.in. Profesora Szu-
mana oraz Profesora Kępińskiego). Zwrócił
również uwagę, że oparcie się pokusie bio-
logizmu jest konieczne, jeśli nie chcemy zaj-
mować się jedynie badaniem organizmu i jego
psychofizjologii, ale także badaniem umysłu,
psychiki i poszukiwaniem psychologicznych
konstruktów wyjaśniających.

W kolejnym wykładzie, zatytułowanym
Szumana inspiracje badań nad sztuką, prof.
dr hab. Maria Maturzewska na przykładzie
muzyki przedstawiła artystyczne oblicze Pro-
fesora Szumana. Podkreśliła znaczenie jego
działalności na rzecz kultury polskiej oraz
przedstawiła podejmowane przez niego tema-
ty w ramach prac nad wychowaniem estetycz-
nym. Dotyczyły one m.in. analizy zjawisk ryt-
miczno-ruchowych w muzyce, języka, emocji
i znaczeń w muzyce, osobowości muzyków,
sposobu słuchania muzyki, zdolności i talen-
tów muzycznych oraz rozwoju wrażliwości
na muzykę. Przykładowo w pracach poświę-
conych rozwojowi uzdolnień muzycznych
Profesor Szuman zwracał uwagę, że oprócz
ogólnych składników uzdolnień, takich jak
uwaga, pamięć czy inteligencja, równie waż-
ne (a być może najważniejsze) są cechy oso-
bowości, w tym wypadku związane z prze-

żywaniem i emocjonalnym doświadczaniem
muzyki. Profesor Maturzewska zwróciła
uwagę, iż po latach prace Stefana Szumana są
odczytywane na nowo, inspirują do świeże-
go spojrzenia na określone problemy. Ponow-
nie podkreśliła również charakterystyczne dla
Profesora łączenie myślenia naukowego z ar-
tystycznym, które umożliwiło mu uprawia-
nie nauki o sztuce.

Jeden z najnowszych obszarów badaw-
czych eksplorowanych w Zakładzie został
przedstawiony przez dr Martę Białecką-Pikul
w wykładzie *Od teorii umysłu do metapozna-
nia*. Dr Białecką-Pikul wskazała powiązania
między nurtem badań tzw. dziecięcych teorii
umysłu oraz metapoznania związanego z pro-
cesem poznawania, w jaki sposób w umyśle
powstaje wiedza, oraz z rozwojem myślenia
krytycznego. Następnie przedstawiła etapy
rozwoju metapoznania. Okazuje się, że jego
najwcześniejsze przejawy można zaobserwo-
wać już około 4. roku życia, kiedy to dzie-
ci zaczynają rozumieć fałszywe przekonania
o rzeczywistości. Dzieci wciąż jednak mają
trudności z oceną źródeł wiedzy. Także osoby
dorosłe nie są wolne od ograniczeń w zakre-
sie metapoznania, o czym świadczy tzw. zja-
wisko egocentryzmu epistemicznego. Rozwój
metapoznania łączy się także z rozwojem pa-
mięci (np. rozwojem strategii pamięciowych)
czy rozwojem funkcji zarządzających (zwią-
zanych z monitorowaniem, kontrolowaniem
i planowaniem własnego działania i myśle-
nia). W najbardziej ogólnym znaczeniu meta-
poznanie dotyczy wiedzy i procesów poznaw-
czych „w ogóle”, nie tylko własnej wiedzy
i własnych procesów poznawczych. W ten ob-
szar wpisują się m.in. badania nad tak zwa-
ną interpretacyjną teorią umysłu czyli roz-
umieniem, że wiedza jest konstrukcją. Kończąc
swoje wystąpienie, dr Białecką-Pikul zwró-
ciła uwagę, że choć ten obszar badań rozwi-
ja się od niedawna, już w pracach Profesora
Szumana pojawiła się idea związana z rozwo-
jem metapoznania i funkcji zarządzających:
„Myśleć – pisał Szuman – znaczy nie tylko
[...] mieć myśli i pomysły, sądzić i rozum-
wać, lecz czuwać nad swą myślą, kontrolować
ją i sprawdzać. [...] Myśl bezpieczeństwa panuje
nad swoim panem, a nie on nad nią”.

Kolejny wykład, zatytułowany *Dalsze losy dzieci z opóźnionym rozwojem mowy*, wygłosiła doc. dr hab. Magdalena Smoczyńska, obecnie kierownik Pracowni Badań nad Językiem Dziecka w Instytucie Polonistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego. Profesor Smoczyńska przedstawiła najpierw badania nad językiem prowadzone przez Profesora Szumana, a w swojej dalszej wypowiedzi omówiła wyniki longitudinalnych badań prowadzonych pod swoim kierunkiem nad rozwojem językowym dzieci. Badania te dotyczą zarówno prawidłowego rozwoju językowego, jak i rozwoju językowego dzieci zagrożonych specyficznym zaburzeniem rozwoju języka (SLI). Profesor Smoczyńska skoncentrowała się przede wszystkim na stopniu, w jakim dzieci z opóźnionym rozwojem mowy (badane początkowo w wieku roku i sześciu miesięcy) nadrabiają zaległości w rozwoju języka. Zwróciła uwagę, że po kilku latach dzieci te nadal mają problemy w wielu obszarach związanych z rozwojem językowym.

Ostatni wykład, zatytułowany *Rozwój indywidualny, wychowanie, zarządzanie: co psychologia rozwojowa może wnieść do zarządzania?*, wygłosił dr Jan Łuczyński, obecnie pracownik Instytutu Spraw Publicznych na Wydziale Zarządzania i Komunikacji Społecznej Uniwersytetu Jagiellońskiego. Nawiązał do idei Profesora Heinricha, związanej z potrzebą kształcenia nauczycieli w nowy sposób, której rezultatem było powstanie Katedry Psychologii Pedagogicznej, podkreślając aktualność tej potrzeby. Wskazał nowe podejście w zarządzaniu oświatą, związane z jednej strony ze spostrzeganiem szkoły jako organizacji, z drugiej jednak z koniecznością uwzględnienia w zarządzaniu szkołą założeń i osiągnięć psychologii rozwojowej. Dr Łuczyński podkreślił między innymi potrzebę demokratyzacji szkoły oraz konieczność traktowania szkoły jako indywidualnego podmiotu sfery edukacji, tylko wtedy bowiem możliwe będzie stworzenie środowiska wspierającego rozwój uczniów, a zarządzanie szkołą przekształci się z zarządzania organizacją w „zarządzanie humanistyczne”, biorące pod uwagę sposób rozumienia świata przez ucz-

niów i podejmujące działania wspierające ich rozwój, zgodnie z założeniami i osiągnięciami psychologii rozwojowej.

Sesję jubileuszową zakończyła *Godzina wspomnień*, prowadzona przez dr Annę Kołodziejczyk z Zakładu Psychologii Rozwojowej i Wychowawczej im. Stefana Szumana. We wspomnieniach wzięli udział m.in. prof. dr hab. Maria Manturzevska – uczennica Szumana, prof. dr hab. Jan Kaiser, prof. dr hab. Adam Niemczyński, prof. dr hab. Maria Kielar-Turska, doc. dr hab. Magdalena Smoczyńska, prof. dr hab. Julian Dybiec, dr Maria Ligęza, dr hab. Dorota Kubicka, dr Jan Łuczyński, mgr Wanda Papuga, mgr Zofia Romanowska. W części tej, w mniej formalnej i naukowej, za to bardziej osobistej atmosferze, ponownie przywołano postaci związane przez wiele lat z Zakładem Psychologii Rozwojowej. W szczególności wspomniano osobę założyciela, Profesora Stefana Szumana, oraz jego uczennicę i następcę, Profesor Marię Przetacznik-Gierowską. Profesor Dybiec zwrócił uwagę, że powołaniem Stefana Szumana było dobre kształcenie nauczycieli, aby mogli oni wywrzeć pozytywny wpływ na rozwój swoich wychowanków. Profesor Niemczyński wspominał działalność Koła Naukowego Studentów Psychologii, które prowadziło badania na recepcją sztuki. Mgr Wanda Papuga opowiedziała również o działalności Pracowni Psychologii Dziecka, założonej przy Zakładzie Psychologii Rozwojowej i Wychowawczej. Przedstawiono również fragment filmu wideo z wykładem Profesor Przetacznik-Gierowskiej na temat zabawy. Wspomniano także same osoby założycieli, ich zwyczaję, nawyki i zachowania. Jak się okazało, wciąż aktualne są nie tylko naukowe inspiracje podejmowanych problemów badawczych, wynikające z prac pionierów psychologii rozwojowej na Uniwersytecie Jagiellońskim; w pamięci obecnych pracowników Zakładu wciąż pozostają żywe także wspomnienia o osobach założycieli i dawnych współpracowników. Niewątpliwie w tym również widoczna jest ciągłość istnienia Zakładu Psychologii Rozwojowej i Wychowawczej im. Stefana Szumana nieprzerwanie od osiemdziesięciu lat.

PRZYPISY

¹ Sprawozdanie to, w skróconej i nieco zmienionej wersji, ukazało się również w czasopiśmie *Alma Mater*, 115–116, 2009.

² Stefan Szuman (1889–1972) [w:] J. Miklaszewska, J. Mizera (red.), *Złota Księga Wydziału Filozoficznego* (206–217), (2000), Kraków: Wydawnictwo Naukowe Księgarnia Akademicka; Maria Przetacznik-Gierowska (1920–1995) [w:] J. Miklaszewska, J. Mizera (red.), *Złota Księga Wydziału Filozoficznego* (418–428), (2000), Kraków: Wydawnictwo Naukowe Księgarnia Akademicka; Czego nadal uczy nas o rozwoju Stefan Szuman (2003), *Alma Mater*, nr 53; Krakowski Ośrodek Psychologii (2006) [w:] *Prace Komisji Historii Nauki*, t. VII (52–79); Psychologia na Uniwersytecie Jagiellońskim. *Nauka Polska*, 2006, XV (XXXX), 175–195; Stefan Szuman – artysta i uczoney (VII – LVIII) [w:] S. Szuman, *Wybór pism estetycznych*. Wprowadzenie, wybór i opracowanie M. Kielar-Turska, (2008), Kraków: Universitas.

